

บทที่ 5

หลักธรรมที่สอนที่ปรากฏในบทหนึ่งตะลุง ของหนังสือ อรมุต : หลักธรรมที่พึงมี

นอกจากการสอนหลักธรรมที่พึงรู้ดังได้กล่าวในบทที่ 3 แล้ว บทหนึ่งตะลุงของหนังสือ อรมุต ยังสอนหลักธรรมที่พึงมีพึงทำอีกหลายประการได้แก่

1. ความรู้จักสังเกตพิจารณาหาเหตุผล สอนให้รู้จักสังเกตพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งที่พบเห็นเพื่อให้เกิดปัญญา รู้จักเข้าใจเหตุผล หรือความจริงของสิ่งนั้น ๆ เช่น

1.1 สังเกตความสั้นยาวของสายบัวและกิริยาอาการของคน ว่าสัมพันธ์กับความตื้นลึกของน้ำและความดีความชั่วของคนนั้น ๆ ย่อมเข้าใจได้ว่าน้ำนั้นตื้นหรือลึก คนนั้นดีหรือชั่วเช่นในเรื่องคู่สร้างคู่สมตอนนางสุพิศอาภรณ์สอนผกากรองว่า

“น้ำตื้นลึกคู่ได้ด้วยสายบัว

คนดีชั่วคู่กันที่กิริยา”

(คู่สร้างคู่สม)

1.2 สังเกตสำเนียงพูดว่าสัมพันธ์กับภาษาและคนพูด ย่อมเข้าใจได้ว่าคนพูดเป็นคนชาติใด ภาษาใด เช่นในเรื่องคู่สร้างคู่สมตอนนางสุพิศอาภรณ์สอนผกากรองว่า

“แขกฝรั่งมั่งค่าชะวากะเหรียญ

ก็สำเนียงมันจะออกบอกภาษา”

(คู่สร้างคู่สม)

1.3 สังเกตผลของต้นไม้ว่าสัมพันธ์กับดิน ย่อมเข้าใจได้ว่าดินนั้นดีหรือไม่ดี เช่นในเรื่องดอกฟ้าละออจินตตอนนางปัทมาสอนพวงผกาว่า

“สำเนียงคนย่อมจะออกบอภาษา
ดินจะคือที่ผลของต้นไม้

กิริยาบอกเหตุสังเกตหมาย
คนดีร้ายจะรู้ทันด้วยปัญญา”
(ดอกฟ้าละออองดิน)

1.4 สังเกตผลของสิ่งนั้นว่าสัมพันธ์กับเหตุ ย่อมเข้าใจได้ว่าเหตุของสิ่งนั้นคืออะไร เช่น ชายหนุ่มกล้าตามหญิงสาวซึ่งบิดามีอำนาจมาก เพราะหญิงสาวกล่าวชวน ฝนรั่วเพราะหลังคาเรือนรั่วคนกล้าข้ามสายน้ำซึ่งข้ามยากและน่ากลัวเพราะมีสะพานอีกาซึ่งน่าเกลียดมากินเหยื่อเพราะมี สุนัขคายน้ำ เช่นในเรื่องแรงอธิษฐานตอนอุบลคาราทูลเดือนสติพระราชบิดาว่า

“จยบยั้งชั่งจิตเถิดบิดุเรศ
ฝนรั่วเพราะเรือนรัยให้อายคน
สายนทีมีสะพานคนหาญข้าม
เมื่อหมาคายหมายดีแต่อีกา

ไม่มีเหตุเรื่องนี้ ไม่มีผล
พี่สร้อยสนของเรานำเขามา
เป็นไปตามธรรมชาติปรารถนา
ปล่อยให้หมาหมื่นนำไม่เข้าการ”
(แรงอธิษฐาน)

2. ความไตร่ตรองรอบคอบระมัดระวังไม่ควนเชื่อควนสรุป สอนให้มีความไตร่ตรอง รอบคอบระมัดระวังในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ไม่ควนเชื่อควนสรุปในสิ่งที่ยังขาดหลักฐาน เพราะการควนเชื่อควนสรุปอาจผิดพลาดได้เช่นในเรื่องทุ่งร้างทางรัก ตอนนางสีมบุษบาสอนบุปผาราตรีว่า

“ใช้ปัญญาไตร่ตรองเป็นกถ้องแก้ว

อะไรแล้วแต่พิเคราะห์ให้เหมาะสม”
(ทุ่งร้างทางรัก)

หรือในเรื่องสอนฝั่งฟ้าต่อนางสุคาร์คณ์สอนนางสนม ว่า

“เรื่องเขาล่าข่าวที่ลือเชื่อถือไม่ได้	เพราะยังไร้หลักฐานด้านเหตุผล
ถึงน้องนางปัทมาก็ปัญญาชน	มิใช่คนไร้ค่าจะราคะ
จะจับปลาเรายังหมายไม่ได้หัว	เขาไม่ชั่วเราอย่าหักล้างศักดิ์ศรี
เรื่องเพียงคือบออย่าสาวให้ยาวรี	จะเข้าวิธีปากคนยาวมากกว่าปากกา
แม้ได้เห็นเด่นชัดเรื่องรักกุม	แล้วค่อยรุ่มกันลงซึ่งโทษา
นางทรงตั้งบ่าวไพร่ห้ามมิให้นินทา	แล้วจะกล่าวพระนางปัทมากับข้าไท”

(สองฝั่งฟ้า)

3. ความไม่ประมาท ความไม่ประมาท คือ “ความเป็นอยู่อย่างไม่ขาดสติหรือความเพียรที่มีสติเป็นเครื่องเร่งเร้าและควบคุมได้แก่การดำเนินชีวิตโดยมีสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติและการกระทำทุกอย่าง ระมัดระวังตัวไม่ยอมถดถอยไปในทางเสื่อมและไม่ยอมพลาดโอกาสสำหรับความดีงามและความเจริญก้าวหน้า ตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงเว้นใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบไม่ยอมปล่อยปละละเลยกระทำการด้วยความจริงจัง รอบคอบและระมัดระวังเสียไป”¹ เป็นคุณธรรมที่จำเป็นยิ่งต่อการพัฒนาชีวิตและสังคม คนที่ไม่ประมาทย่อมมีโอกาสที่จะพัฒนาชีวิตให้เจริญก้าวหน้าถึงที่สุดได้

บทหนึ่งตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต ได้สอนคุณธรรมข้อนี้ไว้หลายแง่มุมได้แก่

3.1 อย่าประมาทวางใจในสิ่งต่าง ๆ ที่จะเป็นอันตราย เช่น

3.1.1. อย่าประมาทคนโกธจริต เพราะคนโกธจริตเป็นอันตราย เช่นในเรื่อง
ห้วงรักเหวท่าลายต่อนพระแสงรัตนารำพึง ว่า

¹พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 6. 2532. หน้า 67.

“ศัตรูอื่นหมิ่นแสบไม่แมนเหมือน
เมื่อเพื่อนรักใกล้ชิดมันคิดซัง

กับพวกเพื่อนที่รักมักหักหลัง
ก็หมดหวังจะป้องกันอันตราย”
(ห้วงรักเหวทำลาย)

หรือในบทบรรยายในเรื่องราชินีบอด ว่า

“เชื่อใจทางวางใจมิตรบัณฑิตสอน

จะเดือดร้อนวุ่นวายไปภายหลัง”
(ราชินีบอด)

หรือในบทบรรยายในเรื่องจำเลยลี้ลับ ว่า

“ไม่รู้เท่าเข้าใจในปริศนา
อีกาหลงเจ้าเล่ห์เพทุบาย
อันซังสารงูเห่าซังกำเมียรัก
โจรสลัดทำสุภาพไม่หยาบก่อน

เข้าใจว่าเชื่อเมียไม่เสียหาย
หลอกดวงได้ก็เพราะผิวมันหัวอ่อน
ถ้าเชื่อนักก็จะผิดภายิตสอน
เพื่อจะหลอนหลอกให้เขาตายใจ”
(จำเลยลี้ลับ)

3.1.2 อย่าประมาททำน้ำ อาหาร ที่พิค เพราะหากประมาทจะเป็นอันตราย
ได้ เช่นในเรื่องทวนทิพย์ทวนทองตอนนางรัชนีกรสอนทวนทิพย์ทวนทอง ว่า

“หนึ่งน้ำทำอาหารสถานที่พิค

ประมาทนักจะอันตรายต่อภายหลัง”
(ทวนทิพย์ทวนทอง)

3.1.3 อย่าประมาทสตรีเพราะสตรีมีมายามีเล่ห์กล มีอันตราย เช่นในบท
บรรยายในเรื่องสามปอยคอง ว่า

“ไม่รู้เท่าเข้าใจในปริศนา	เรื่องศักดิ์คาคิดคองความปองหมาย
ประมาทสาวชาวป่าว่าง่ายคาย	เหมือนดอกไม้มิทางก็อย่างนั้น
จึงตัดจิตคิดตามไปบ้านสามปอยคง	ความประสงค์จะได้ชมภิรมย์ขวัญ
แดนสตรีมีศักรูของคู่กัน	ประมาทมันมักมอดม้วยมากมายมี
มายากลมนตร์สาวสักเท่าใด	ไม่มีใครคำนวณได้ถ้วนถี่
ถึงคราวเคราะห์เรื่องศักดิ์จะสิ้นบารมี	ตามนารีรูปงามไปบ้านสามปอยคง”

(สามปอยคง)

หรือในเรื่องทนายทนายพระยาขุนทองนายแม่มดสอนคันธมาลี ว่า

“อันแยบยลกลหญิงมิใช่ง่าย	อาจทำลายล้างตบะพระฤๅษี
สมณะชีพราหมณ์ก็ตามที่	มักทิ้งสี่เหลื่องงามเพราะกามคุณ
รู้ต้นลึกศึกษาชั้นมหาเปรียญ	ใจยังเหียนหันเหทางเมถุน
ถึงเถรเฒ่าเข้าขั้นชั้นเจ้าคุณ	ยังว้าวุ่นเปลื้องสิกขาออกหาเมีย”

(ทนายทนายพระยา)

หรือในเรื่องทนายทนายพระยาขุนทองนายปะขาวสอนนางคันธมาลี ว่า

“อันช่างพลายชายโหดคำโอรุ้อ้าง	จะอับปางเพราะนางฟังคิดสังหาร
อย่าให้พลังสังเกตุเหตุการณ์	แล้วคิดอ่านออกอุบายให้ตายใจ
อันเล่ห์กลมนตร์หญิงนี้สามารถ	ฟังปราสาทเวชยันต์ให้ห้วนไหว
ตบะฉานนักสิทธิ์ฤทธิไกร	ยังบรรลัยด้วยสตรีมีมายา”

(ทนายทนายพระยา)

3.14 อย่าประมาทในค้นหา เพราะค้นหาที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ เช่นในบท
 เกี่ยวจอบในเรื่องทุ่งร้างทางรัก ว่า

“วิสัยเสื่อรักป่าปลารักน้ำ
หญ้ากับวัวเอายัวก็ต้องงย
บ่าวกับสาวเข้าใกล้เขาไม่เชื่อ
ธรรมชาติเสกสรรค์ไว้มั่นคง

ราชสีห์รักถ้าไม่ทำเฉย
ค้นหาเซยค้นหาย่าทง
เหมือนอย่างเนื้อกับพยัคฆ์มักประสงค์
ไม่สิ้นหลงสิ้นโลกโหมบมา”
(ทุ่งร้างทางรัก)

3.1.5 อย่าประมาทต่อการศึกษาหาความรู้ เพราะความรู้มีคุณค่ายิ่ง เช่น
ในเรื่องถล่มวิมานรักตอนฤๅษีวัชระกะสอนแก้วกัณหา ว่า

“เมื่อไหนไหนมาแล้วแก้วกัณหา
คุณวิชาค่าวิเชียรเพชรเจียรไน

จงตั้งหน้าเรียนเวททางเพทไสย
จงตั้งใจเรียนร่ำให้ชำนาญ”
(ถล่มวิมานรัก)

หรือในเรื่องอุกนิหารย์พระสุริยเทพตอนฟ้าคนองสอนแสงอรุณ ว่า

“อย่าเพิ่งคิดเรื่องนั้นมันยังไกล
จงกำหนดจดจำร่ำเรียนไว้
มีอะไรไหนจะดีเท่ากับมีวิชา

จงตั้งใจพากเพียรเรียนวิชา
คนดีได้เพราะผ่านการศึกษา
มีปัญญายอดเยี่ยมไว้เทียมทาน”
(อุกนิหารย์พระสุริยเทพ)

หรือในเรื่องสาปฟ้าลาดินตอนโมคราชสอนวิรุณจักร ว่า

“เจ้าอยู่ในวัยเรียนเร่งศึกษา
ให้ลือชาปรากฏทุกบทตอน
ได้สืบวงศ์พงศ์พรหมอุดมศักดิ์
คุณวิชาค่าวิเชียรเพชรเจียรไน

แสวงหาความรู้หาครูสอน
อย่านิ่งนอนซกซ้าชะล่าใจ
วิรุณจักรเร่งศึกษาอย่าเหลวไหล
รู้สิ่งใดก็ไม่สู้รู้วิชา
(สาปฟ้าลาดิน)

หรือในเรื่องฝนหลงฟ้าตอนวิริยาสอนวไลพร ว่า

“แล้วเรียกวไลพรมาสอนตั้ง	ใจแม่หวังให้จอมขวัญหมั่นศึกษา
รู้อะไรไหนจะสู้รู้วิชา	จงตั้งหน้าเรียนไว้จะได้ดี
จงมานะศึกษาหาความรู้	จะได้ชูเชิดหน้าเป็นราศี
ชีวิตไม่ปลดปลงคงได้ดี	วิชาอยู่กับตัวอย่ากลัวจน
อันความรู้รู้กระจำงแต่อย่าเคียว	รู้ให้เชี่ยวชาญเถิดจะเกิดผล
จงพากเพียรเอาไว้เถิดเกิดเป็นคน	เรียนวิชาพาดนจงสนใจ”

(ฝนหลงฟ้า)

3.2 จงอย่าประมาท

3.2.1 จงรักษาความไม่ประมาท ไว้เหมือนทรัพย์อันประเสริฐสุดเช่นใน
บทบรรยายในเรื่องคู่สร้างคู่สม ว่า

“หากท่านโหมทะไม่ตามไปเอาสาธุศิษย์กลับมาก็เท่ากับท่านตั้งอยู่ในความประมาท
อปปมา ทณฺ จ เมธาวิ ธน เสฏฺฐ ชูว รก ขติ ปราชญ์ย่อมรักษาความไม่ประมาทไว้
เหมือนทรัพย์อันประเสริฐสุด”

(คู่สร้างคู่สม)

3.2.2 จงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อม จงเป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาท
เช่นในบทบรรยายในเรื่องราชินีมหากาฬ ว่า

“การเดินทางจากแคว้นรัตนามุ่งสู่แขวงเมืองมณีปุระ วันหนึ่งต้องเชิญองค์ชายพนมพร หลีกจากเส้นทางที่สัญจรไปมาของผู้อื่น เพราะกลัวว่าจะถูกตามทำร้าย เพื่อความไม่ประมาท วันหนึ่งเชิญองค์ชายบุกปา ค้างลงก็มีการเฝ้าเวรยามคอยถวายความปลอดภัย อป มา เทน สม ปา เทถ ท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมนี้เป็น ปัจฉิมกถา ที่พระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของความไม่ประมาท จึงตรัสไว้ตอน จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน เป็นการชวนเชิญครั้งสุดท้ายของพระพุทธองค์ที่จะให้ บรรดาพุทธบริษัทประกอบด้วยความไม่ประมาท ฉะนั้นชนทั้งหลายจงเป็นผู้ช่วย ความไม่ประมาท”

(ราชินีมหากาฬ)

4. ความรู้จักตน สอนให้รู้จักตนรู้จักฐานะหน้าที่ของตน รู้จักวางตน เช่น

4.1 เป็นภรรยาพึงเทิดทูนสามี ชื่อสัจย์ต่อสามี รู้จักปรนนิบัติสามี เช่นในเรื่อง เสวตฉัตรลานนาไทยคอนอ่อนฟ้าได้ตอบฟ้าคนองว่า

“อันสามีคือร้ายได้กันแล้ว	แก้วหรือแก้วทองหรือปูนก็เทิดทูนผัว
ถึงชะล่าเรื่อน้อยพลอยฝากตัว	จะร้ายรั้วก็ไม่ร้ายไว้กลางคลอง
วาสนาข้าไม่ถึงซึ่งเรือใหญ่	ต้องอาศัยเรือรั้วผัวร่วมห้อง
เรือกัญญาข้าไม่หวังนั่งครอบครอง	เหยียบเรือสองแควมคิดผิดกระบวน”

(เสวตฉัตรลานนาไทย)

หรือในเรื่องทนายาทพระยาอุคตอนพระนางสุดาวรรณสอนบุษบา ว่า

“โอกาสงามยามว่างพระนางสอน	เมื่อแน่นอนว่าจะแต่งภิเษกศรี
ให้ชื่อตรงจงรักสามัคคี	พระสามีนั้นจงคิดเหมือนบิดา
ภรรยาหน้าที่ปฏิบัติ	บรรจงจัดเสียให้งามตามยศถา
อันเรือนสามน้ำสี่มีตำรา	จงศึกษาเสียเถิดเจ้าให้เข้าใจ”

(ทนายาทพระยาอุคต)

4.2 เป็นลูกเป็นผู้น้อยต้องอ่อนน้อมต่อพ่อแม่ต่อผู้ใหญ่ เช่น ในบทบรรยายในเรื่องทนายพระยาว่า

“เทพธัมรงค์ทรงพาดาราสาว	ไปกราบท้าวพระบิครอมรศิลป์
ในอุครปัญหาพระราชนิทร	ถึงพระปิ่นปฐพีไม่มีใจ
เราเป็นลูกถูกแล้วแน่นแม่แกสอน	ต้องโอนอ่อนงอนง้อต่อผู้ใหญ่
อันคาบคัคทลียังมีโย	คงตั้งใจเสียไม่ขาดสัญชาติคน
โบราณว่ามีศรจิตมอบมิตรใจ	แม้มีเชื้อเชื้อโยยังยาวผล
ถึงอุครปัญหาด่างพาดน	ทุกคนขึ้นเฝ้าเจ้าจอมวัง”

(ทนายพระยา)

4.3 เป็นคนไร้ฐานะต่ำต้องเจียมตน ไม่อาจเอื้อมเกื้อฐานะของคน เช่น ในเรื่องตุ๊กตาทองตอนยายพรสอนเพชรว่า

ยาย : ไ้อ้เพชรากำคำที่ต่ำศักดิ์
จะหมายรักร่วมวงศ์กับหงสา
จะบรรลี่ยเสียด้วยราชอาชญา
ทั้งจะพาให้ยายตายด้วยกัน
เป็นดอกดินควรอยู่คู่ดอกหญ้า
อันดอกฟ้าเขาต้องอยู่คู่สวรรค์
หากไม่ฟังยังถือทำคือคั้น
จะพากันวายปราณทั้งหลานยาย

(ตุ๊กตาทอง)

หรือในเรื่องสิงหาราชกษัตริย์ศึกตอนกายแก้วรำพึง ว่า

<p>“เป็นกระต่ายหมายแหมเป็นคู่เกล้า เสมอสัตว์บังอาจนักรักพระจันทร์ เหมือนกาตำตำศรีไม่มีศักดิ์ ต้องเยี่ยมตัวกลัวพระราชอาญา เรามกิดคินก็ต้องอยู่คู่ดอกหญ้า บุญกระต่ายยอมไม่ถึงซึ่งดวงจันทร์</p>	<p>เป็นเรื่องราวที่เขาชวนกันสรวลลั่น อย่าหวังวันไม่ตรีจะมีมา อย่าหมายรักร่วมวงศ์กับหงสา วาสนารักกับนางนั้นต่างกัน เขาเกิดฟ้าให้เขาอยู่คู่สวรรค์ จึงจากปัญจาระพระธานี” (สิงหาราชกษัตริย์ศึก)</p>
---	---

4.4 เป็นหญิงสาวต้องสังเกตพิจารณาสำรวจระมัดระวังตน ไม่เปลอประมาท
 ปล่อยตัว จนเสียหาย ถูกดำเนินินทา เช่นในเรื่องเทพบัญชาดอนฟ้าคนองสอนฟองวาริน ว่า

<p>“อย่าทิ้งหลักชักรอบให้รอบรู้ เป็นสตรีมีศรัทธาของคุณเฒ่า</p>	<p>พิเคราะห์ดูความเสียหายหลายกระแส พกนวยแต่โอกาสคืนดาบไป” (เทพบัญชา)</p>
---	--

หรือในบทบรรยายในเรื่องเทพวงศ์จกกลนี้ ว่า

<p>“ไม่เยี่ยมตัวกลัวอายให้ชายชิด เพราะปล่อยตัวมัวประมาทจึงขาดระวัง เกิดเป็นสาวคราวหนึ่งพึงสงวน ถึงตำศักดิ์รักสาวเฝ้าประคอง สตรีใดใจหาญร่านสวาท ปลิวไปตกอกอับรับแต่อาย เหตุเพราะตัวมัวประมาทจึงพลาดเพลง มาดูงานการสำคัญที่บ้านเทิง</p>	<p>ความชั่วคิดเคื้อคร้อนในตอนหลัง ไม่ยับยั้งความคิดผิดทำนอง ถนอมนวนนางไว้อ่าให้หมอง ชายยังปองมุ่งมาดไม่คลาดคลาย เหมือนว่าวขาดล่องหนไปพันสาย เพราะลมร้ายพัดฉีกจนปีกเปิง จึงถูกรวมเปิดเตลิดเหลือ กลับเสียเชิงผู้ชายด้วยตายใจ” (เทพวงศ์จกกลนี้)</p>
--	--

4.5 เป็นผู้ใหญ่ผู้อาวุโส ต้องมีคุณธรรม มีเมตตา มีสัจจะ ดำรงกายใจ ไม่ใฝ่
ต่ำ มีเหตุผล รู้จักคน เตือนคน ไม่หลงในตัณหาราคะ มีความสะอาด เช่นในเรื่องดอกฟ้า
ละอองดินตอนนมพัสตอนนมมหากาพว่า

“มาร โค้ดอบเชษฐาว่าข้าเอง ถูกหรือผิดคิดประกอบให้ชอบกล ให้ลือชาปรากฏเหมือนคชบาท แต่เดี๋ยวนี้พระนิตยยังใฝ่ต่ำ	ที่ไม่เกรงกลัวพระเดชเพราะเหตุผล พระจอมคนควรค่าเมตตาธรรม อย่าให้พลาดพลังเท้าก้าวถล่ม ที่ขัดคำก็เพราะคิดว่าผิดทาง” (ดอกฟ้าละอองดิน)
--	---

หรือในเรื่องเจ้าคำคงตอนนิลกาสูรตำหนิสังหาราช ว่า

“ได้ฟังเรื่องเคื่องหูไอ้ผู้เฒ่า ไม่เคารพเหตุผล ไอ้คนแสร้ง ทำปลุกไม้พันเรือเชื่อไม่ได้ จงตักน้ำใส่กะโหลกโงกแฉงา ยังมัวมาค้นหากับทารก เสียแรงเกิดเป็นคน ไร่ช่นอายุ	มาหลงสาวต้องการรุ่นหลานเหลน มันเข้าเกณฑ์เข้าเค้าเฒ่าเสียเปล่า เลี้ยงเด็กไว้ทำเมียให้เสียเปล่า จะเห็นคราได้คางเหมือนหางควาย สกปรกน้ำจิตที่คิดหมาย กูฟันลายเลิกกันตั้งแต่วันนี้ไป” (เจ้าคำคง)
---	---

4.6 เป็นสมณะเป็นนักบวชต้องประพฤติ พรหมจรรย์ บำเพ็ญภาวนา ละกาม
คุณ เช่นในเรื่องกามเทพผิดคิดอนฤาษีวัชรกะสอนพระทินกรว่า

“เมื่ออยู่วัดต้องเอาอย่างในทางวัด อันอินทรียวิบัติเป็นอนัตตา เลิกรูปรสกลิ่นเสียงเคียงสัมผัส รับโอวาทสิทธิามหามุนินทร์	อย่าให้ถูกชักว่าฤาษีนี้ไม่เคียงสา ตัวกิเลสเจตนาเป็นราคิน ต้องเคร่งครัดภาวนารักษาศีล ฤาษีทินกรมาศาลาบรรณ” (กามเทพผิดคิด)
--	---

และ

“เมื่อบวชแล้วต้องเป็นพระละ โลกีย์

เรื่องสตรีอย่าได้คิดผิตวินัย”

(กามเทพผิตคิ้ว)

หรือในบทบรรยายในเรื่องกามเทพผิตคิ้ว ว่า

“นุ่งสะบงทรงพรตบทฤาษี

ถึงจะมีหนาวร้อนจิวรห่ม

เมื่อเป็นพระก็ต้องละกามารมณ์

อยากเป็นพรหมก็ต้องเพียรเรียน

ทำมาน”

(กามเทพผิตคิ้ว)

4.7 เป็นพระมหากษัตริย์ต้องทรงธรรม ปกครองประชาชนพระบรมวงศานุวงศ์ให้เป็นสุข ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา รักเมตตาประชาชน เช่นในบทบรรยายพระจริยวัตรของพระโกมินทร์ในเรื่องฝนหลงฟ้า ว่า

“ตั้งพระทัยทรงประทานสำราญราษฎร์

ราษฎร์พึงบาทบุญฤทธิ์ทุกทิศา

สถานวงศ์บรมวงศ์องค์ราชา

ทรงเมตตาชุบเลี้ยงด้วยเทียงธรรม

บำรุงราษฎร์ศาสนาวิควาสงฆ์

ก็โปรดเกล้าเข้าเป็นองค์อุปถัมภ์

ทรงเมตตาปรากฏทศธรรม

โปรดชักนำทวยราษฎร์ชาติเจริญ”

(ฝนหลงฟ้า)

หรือในบทบรรยายจริยวัตรของท้าวทศวงศ์ในเรื่องน้องแก้ว ว่า

สมเด็จพระท้าวทศวงศ์ทรงประทับหลังอาชาไนย อันเป็นพระราชพาหนะเดินทางสืบหาบุคคลสำคัญที่สามารถจับตัวอุบาทว์อันลึกลับลอบทำร้ายข้าสาวท้าวนาง ชินละไว้เห็นไว้ทีจะไม่มิใครเหลืออยู่แน่ ทั้งเป็นหน้าที่ของพระองค์ที่จะต้องกำจัดไอ้สิ่งกาลิร้ายให้

สิ้นไป เพราะสาวสนมกรมวังก็ดี ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินตลอดทั่วเขตชั้นธเสมาก็ดีจะเปรียบ
ก็เหมือนลูกของพระองค์ทั้งสิ้น เป็นหน้าที่ของพระองค์จะต้องรักษาให้ความปลอดภัย
ปุตฺ ตก° วิทยาชาน โปช° รก ขน ตู สพ พ ทา แปลว่า พระราชาจงรักษาประชาราษฎร์
ให้เหมือนบิดารักษาบุตรทุกเมื่อ

(น้องแก้ว)

4.8 เป็นคนต้องรู้จักวางตน เช่น

4.8.1 ไม่หาเรื่องเดือนร้อนมาสู่ตน เช่นการเก็บหัวศพไว้ที่ตน คือ การหา
เรื่องเคียดแค้นมาสู่ตน เช่นในเรื่องมหาราชกัศรวลดอนท้าวภุชงค์สอนสุชาสนี ว่า

สุชาสนี : นางวิงวอนพระบิดาให้ปราณี
ช่วยสักที่มันจะผิดชนิดไหน
อย่าให้เสียรเปื่อยเน่ากำลังไป
จะได้ไว้คู่เล่นเป็นขวัญตา
แม้ภายหลังพบหัวเอาตัวต่อ
บางทีพอช่วยได้ไม่สังขาร์

ท้าวภุชงค์ : ท้าวภุชงค์ทรงห้ามปรัมธิดา
แม้สุธาอย่าคิดให้ผิดไป
ให้ผลดีหาไม่ผลร้ายมาก
จะลำบากมั่นคงไม่สงสัย
จะหาเรื่องยุ่งยากมาฝากใจ
เหยียบบันไดพลอยโจนไม่รู้ตัว
ญาติผู้ตายเขาจะว่าเจ้ามาพิน
มันสำคัญอยู่ที่เจ้ามีหัว
จะเอาโทษ โจรบ่องให้หมองมัว
ต้องแก้ตัวสู่ความน่าราคาญ

อย่าคั่นขอนหาตะเข็บเจ็บภายหลัง
จงเชื่อฟังพระบิดาที่ว่าท่าน
แม้คิดว่าร้ายผลพ้นประมาณ
ไม่ใช่งานที่เจ้าคิดผิดทำนอง
(มหाराชกำสรวล)

4.8.2 ไม่ใ้รน้ำใจไม่ใ้รจรรยา มารยาท ไปลามาไหว้ เช่นเรื่องอภินิหารย์
พระสุริยเทพตอนแสงสุริยันต์ำหนักาวิน ว่า

“อันนีสัยไปไม่ลามาไม่ไหว้	คบไม่ได้เราไม่นำให้อาศัย
พลอยหยุดเรือนเพื่อนรับรองเมื่อต้องไป	ฝากอาศัยเป็นคำลาภาษาคน
เจ้าเรือนหลับกลับหนีเหมือนมีผิด	จะเป็นมิตรคบไว้ก็ไร้ผล
ควรจะมีมารยาทสัญชาติคน	หรือเราจนเขาไม่เหลือไว้เหยื่อใย”

(อภินิหารย์พระสุริยเทพ)

4.8.3 ไม่ลืมตน เพราะคนที่ลืมตนจะตกต่ำและน่าเกลียด เช่นในเรื่องแสง
พยัคฆ์ตอนจักรกรดสอนเท่ง หนูน้อยว่า

จักรกรด : พวกเข็งก็เหมือนกันน้องแสงพยัคฆ์รักหวังแล้วก็อย่าลืมตัวเกิดมา
เป็นคนจะลืมอะไรก็ไม่น่าเกลียดเท่ากับลืมตัว จะเรียนรู้อะไรมา
ก็ตาม ถ้าไม่รู้จักตัวก็พาตัวไม่รอด จะรู้จักอะไรสักก็อย่าง ถ้าไม่รู้
จักตัวเสียอย่างเดียว ก็เป็นคนที่ใช้ไม่ได้ สังคมก็เหยียดหยามคน
ไม่รู้จักตัว คนที่ร่ำรวยแล้วกลับตกจน เพราะไม่รู้จักตัว คนที่มีชื่อ
เสียงเสียชื่อเสียง คนมียศมีอำนาจถูกริบยศหมดอำนาจ เพราะไม่
รู้จักตัว ชั้นพระสงฆ์องค์เจ้ากลับทำราศีต่างดำไว้ในพระศาสนา ก็
เพราะไม่รู้จักตัว ไม่รู้ว่าตัวเองเป็นอะไร อย่างนี้ก็มีมากมายแล้ว
พวกเข็งจงจำไว้

(แสงพยัคฆ์)

4.8.4 ไม่ลืมหน้าที่ของตน คนมีหน้าที่ใดต้องทำหน้าที่นั้น หากลืมหน้าที่ ไม่ทำหน้าที่สังคมก็เดือดร้อน เช่นในบทบรรยายในเรื่องเสียดังรัก ว่า

“เมื่อมาอยู่กับตายาย รัตติกาล ก็ทำหน้าที่ของลูกโดยดีตลอดมา ตากับยายก็ทำหน้าที่ของพ่อแม่ เมื่อต่างคนต่างปฏิบัติตามหน้าที่ก็อยู่กันด้วยความสงบสุข เรื่องเดือดร้อนที่เกิดขึ้นทั่วแผ่นดินทุกวันนี้ก็เพราะคนเราไม่ทำหน้าที่ของตัวเองให้ถูกต้อง เป็นพระทำบาป กองปราบไม่จับผู้ใหญ่ โกงกินแผ่นดินเดือดร้อนตำรวจเปิดบ่อนลื้อนทำผิดหน้าที่ทั้งสิ้น”

(เสียดังรัก)

4.8.5 ตระหนักสำนึกในหน้าที่ของตน รู้จุดมุ่งหมายของตน เช่นตระหนักสำนึกว่าตนเป็นศิษย์เป็นนักศึกษา มาอยู่วัดต้องปัดกวาดวัดปรนนิบัติอาจารย์ และตั้งใจศึกษา เช่นในบทบรรยายพฤติกรรมของวิรุณจักร ในเรื่องสาปฟ้าลาดิน ว่า

“แล้วปฏิบัติวัดวาที่พาวาส	คอยปัดกวาดรักษาตามหน้าที่
ไม่เกะกะเกี่ยวข้องน้องมาลี	ไม่เคยมีสันดานพาลพาลา
เราต่างคนต่างอยู่รู้หน้าที่	เราอยู่ที่นี่เพื่อผลงานการศึกษา
เรื่องผู้หญิงยิงเรือเหลิ้อระอา	เราเกิดมาก็ต้องรักศักดิ์ของชาย”

(สาปฟ้าลาดิน)

4.8.6 รู้จักวางตน รู้ว่าในสถานการณ์ใดควรวางตนอย่างไร เช่น

1) ตำรวจมวจา เมื่ออยู่ต่อหน้าผู้ใหญ่ ผู้มีอำนาจ ซึ่งอาจให้คุณให้โทษแก่ตนได้เช่นในเรื่องแสงพยัคฆ์คอนเท่งตั้งข้อสังเกตพฤติกรรมของจักรกรด ว่า

เท่ง : หมึงแลนุ้ยมาที่นี้ยักรึนี้ไม่พุดมากเลย ผิดกับแรกอยู่ที่ปากสระพุด
ดั่งฟังชันดู

แสงพยัคฆ์ : ปลาตัวที่ฉลาดจะไม่พุดไถลันกกระยาง จำไว้

(แสงพยัคฆ์)

2) ไม่ระวังตนจนต้องพลาดพลั้ง เช่นในเรื่องกำสรวลสวาทตอน
ฤๅษีวิฑฐกะสอนสุราสีนี ว่า

“กำจับสั่งให้ระวังอย่าวางใจ
สังเกตดูท่าทางอย่าว่างเว้น

แต่อย่าไปโง่เงาให้เขาเห็น
ก็จะเห็นอุปเท่ห์ในเล่ห์กล”
(กำสรวลสวาท)

3) จะคบคนต้องดูหน้าจะซื้อผ้าต้องดูเนื้อ เช่น ในเรื่องเจ้าจอม
ทองตอนฤๅษีสวมมิตรสอนสุพิศอำภา ว่า

“จะซื้อผ้าต้องดูเนื้อเพื่อไม่ผิด

จะคบมิตรต้องดูหน้าว่าแบบไหน”
(เจ้าจอมทอง)

4) ไม่ควรกลัวคนตาย ใช้คนเบื่อเชื่อคนจร สอนคนคือ เช่นในเรื่อง
กำสรวลสวาทตอนฤๅษีวิฑฐกะสอนสุราสีนี ว่า

“โบราณสอนว่าคนจรเราอย่าเชื่อ
ใช้คนเบื่อเชื่อคนจรจะร้อนรน
คนตายเราอย่ากลัวแต่คนชั่วเราอย่าคบ

คนเบื่ออย่าใช้ไม่ได้ผล
เหมือนสอนคนคือดันในสันดาน
รู้ให้ครบศึกษาไว้ให้แตกฉาน”
(กำสรวลสวาท)

5) ถ้าเขาเป็นไฟ (โกรธ) เราต้องเป็นน้ำ (เย็นไม่โกรธตอบ) เช่น
ในเรื่องแสงวารินตอนทศกัณฐ์สอนสร้อยสมุทรและกลืนสาคร ว่า

“เขาเป็นไฟเราเป็นน้ำจะสำราญ

ที่โกรธนั้นบันดาลเหือดหายไป”
(แสงวาริน)

6) อย่าหลงกับคำเชิดชูของคนที่มีหวังประโยชน์จากเรา ต้องการ
ใช้เรา เช่นในเรื่องอาถรรพณ์สวาทตอนหัตถ์สันต์สอนทิพย์ผกา ว่า

หัตถ์สันต์ : พ่อจะไปเฝ้าปฏิบัติมหาพรหมในสวรรค์ สัก 7 วันจึงจะกลับมา
ถูกทิพย์ผกาก็เป็นคนมีวิชาสามารถ พ่อวางใจได้แล้ว จะออกสืบ
หาพ่อแม่ก็ตามใจ แต่เมื่อครบ 7 วัน ต้องกลับมาหาพ่อ ที่นี้การไป
เที่ยวนั้นอย่าประมาท อย่าเชื่อใจทาง อย่าวางใจคน อย่าหลงคำขอ
ปอบป็น เขาเชิดชูกย่องในยามเขาต้องการ อย่าเป็นเช่นนายศรีนะ
ถูก

ทิพย์ผกา : อย่าเป็นเช่นนายศรีหมายความว่าอย่างไรคะพ่อ

หัตถ์สันต์ : อันนายศรีมีงานทำนถนอม
เจิมแป้งหอมน้ำมันจันทน์ให้ภรรยา
พอเสร็จงานท่านเอาลงทิ้งคงคา
ต้องลอยมาลอยไปเป็นใบคอง
(อาถรรพณ์สวาท)

7) หาที่พึ่งที่พึ่งได้ไม่ไร้ที่พึ่ง เช่นในบทบรรยายในเรื่องราชินีบอด
ว่า

“เจ้าหญิงกุมารี หนีมาจากแคว้นสร้างไริญาติชามิตร ไม่มีที่พึ่ง ทุกข์ อนาคต วิหริ
คนไม่มีที่พึ่งข้อมอยู่เป็นทุกข์ แต่การพึ่งผู้อื่น แม้แต่พ่อ แม่ พี่ น้อง เขาเหล่านั้นก็ข้อม
แก่ข้อมเจ็บและตายจากไป เราต้องพึ่งตนเอง ทำตนให้เป็นที่พึ่งของตน อย่างพระท่าน
ว่า อดตา หิ อดตโน นาโถ นั้นแหละ”

(ราชินีบอด)

8) พึงเตือนตนด้วยตนเอง เช่นในเรื่องทุ่งร้างทางรักตอนนางสี
บุษบาสอนบุปผาราตรี ว่า

“ถูกจะลาตามคิศพระบิดุราช	ยังไม่อาจที่จะรู้ว่าอยู่ไหน
ความปรานีซึ่งช่วยอำนวยชัย	ระวังใจอย่าประมาทให้พลาดพลั้ง
ถูกจะต้องท่องเที่ยวไปเดี๋ยวคาย	ใครจะได้ว่าอนตามสอนสั่ง
อคตนา โจทยตตาน°	จงระวังเตือนตนด้วยตนเอง”

(ทุ่งร้างทางรัก)

5. ความรู้จักบุคคล สอนให้รู้จักบุคคล รู้จักความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่าเกิด
จากเผ่าพันธุ์ การศึกษา สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ รู้จักวางท่าทีต่อบุคคลนั้น ๆ เช่น

5.1 รู้จักคนต่างเผ่าพันธุ์ ต่างชาติ ต่างศาสนา กับตนไม่ไปรักคนเช่นนั้น เพราะ
หากไปรักจะเกิดปัญหา เช่นในเรื่องทวนทิพย์ทวนทองตอนท้าวเนคราชสอนพิษนาคี ว่า

“โอเฒ่านี้ที่ท่าจะบ้าหัว	จะทำชั่วให้ภูพลอยอดสูบัติ
พวกมนุษย์ไม่ใช่เราผ่านาคี	ตรองให้คืออย่าได้คิดนอกกริตรอย
จงหักห้ามน้ำจิตคิดให้หนัก	เรื่องความรักนั้นมันทุกข์ไม่ใช่หนุก
	กับหรอย
อันตัวอย่างนางก็รู้เห็นอยู่บ่อย	เมื่อรักลอยขาดเร่ออกเรรวน
รักระหว่างต่างชาติศาสนา	จะโรยราต่อเมื่อรักมันหักทวน
เอาต่างชาติเข้ามาชมไม่สมควร	ที่นุ่มนวลกลับกระด้างเพราะต่างวงศ์”

(ทวนทิพย์ทวนทอง)

5.2 รู้จักคนพาลว่าเป็นคนอกตัญญู ซึ่งพึงหลีกเลี่ยงไม่พึงคบหาสมาคม เช่นใน
เรื่องมหาราชกำสรวลตอนมาณวิกาสอนสิทธิการ ว่า

“น้องเป็นห่วงสิทธิการของมาณวิกา	จึงถามว่าพี่ห้ามเขาทำไม
น้ำมันเขียวแรงเหลือเอาเรือขวาง	ก็ผิดทางลุ่มลงอย่าสงสัย
ทำคุณแก่คนพาลรำคาญใจ	งูเห่าไฟยังทำร้ายชายชาวนา
นกกระสาทำคุณกับจิ้งจอก	เอาก้างออกแล้วสุนัขก็ยกทำ
รู้อะไรไม่สู้รู้วิชา	รู้รักษาตัวดีไม่มีภัย”

(มหาราชกำสรวล)

หรือในเรื่องทวนทิพย์ทวนทองตอนนางรัชนีกรสอนทวนทิพย์ทวนทอง ว่า

“อย่าคบพาลพาลจะคิดน้ำจิตพาล	เหมือนนิทานช้างทรงพระจอมวัง”
-----------------------------	------------------------------

(ทวนทิพย์ทวนทอง)

หรือในเรื่องทุ่งร้างทางรักตอนนางชีบุษบาสอนบุปผาราตรี ว่า

“อย่าสังคมคนชั่วจงกลัวเกรง	ตัวเราเองก็จะพลอยถอยราคา”
----------------------------	---------------------------

(ทุ่งร้างทางรัก)

5.3 รู้จักผู้เป็นใหญ่ เจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดิน ไม่ไปคัดค้านเสนอความคิดเห็น เช่นใน
เรื่องแรงรักรอยมลทินตอนปราบปรามว่า

“เรื่องผู้ใหญ่ใครจะหาญคัดค้านเขา	ไอ้พวกเราเป็นผู้น้อยค้อยศึกษา
จะชั่วดีเป็นหน้าที่เทวดา	พวกเราไม่ต้องหอนให้ร้อนใจ”

(แรงรักรอยมลทิน)

5.4 รู้จักบุคคลอื่น ๆ ไม่ไปบังคับคนอื่น ซึ่งมีความคิดแตกต่างกับตนให้มาเห็น
ด้วยกับตนเช่นในเรื่องขุนศึกนรสิงห์ตอนพระนางมัลลิการำพึง ว่า

“การปลุกเร้าจะต้องตามถามผู้อยู่
การข่มเขาโคขืนไม่คั่นคง

ให้มีคู่ต้องตามความประสงค์
ที่เจาะจงจะไม่ได้ตั้งหมายใจ”
(ขุนศึกนรสิงห์)

5.5 รู้จักคนใจต่ำคนที่เป็นอันตราย ไม่วางใจคนใจต่ำคนที่เป็นอันตราย เช่น
ในเรื่องแสงพัยค์มคอนจักรกรคสอนจิรประภา ว่า

จักรกรค : ข้าพเจ้าขอร้องว่าพระธิดากลับเมืองเสียมเถิด จะให้พระธิดาไปตาม
ลำพังก็เสี่ยงอันตรายมากจะให้ไปกับข้าพเจ้าก็เกรงคนจะนิทา
เอาได้ เพราะระดับจิตใจของคนไม่เหมือนกัน คนใจต่ำก็คิดแต่
เรื่องต่ำ และพูดแต่เรื่องต่ำ ๆ หรือพูดคำที่คนใจสูง เขาไม่พูดกัน
พระธิดากลับเถิด ข้าพเจ้าจะตามไปกราบทุกพระเจ้าแผ่นดินราชเอง
ตามเรื่องที่พระธิดาเล่าให้ฟังทั้งหมด ข้าพเจ้าไม่ยากให้พระธิดา
เสี่ยงภัยไปตามลำพังเลย ปัจจุบันนี้ถึงแม้ว่าโลกเจริญขึ้นทางวัตถุ
แต่ด้านจิตใจของคนในสังคมยังพูดยากอยู่ถึงแม้จะมีสภาวัฒน
ธรรม มีแหล่งประกาศธรรม มีสถาบันการศึกษา แต่ก็ยังมีแหล่ง
อบายมุข มีสวะสังคม ที่ทำตัวเหมือนแมงมุม ที่ขึงสายดักเหยื่อไว้
ทุกอย่างก้าว พระธิดาสด็จกลับเถิด”

(แสงพัยค์ม)

6. ความกตัญญูกตเวที สอนให้มีความกตัญญูกตเวที ต่อผู้มีพระคุณ เช่นต่อ
บิดา มารดา แม้จะต้องเผชิญกับปัญหาอุปสรรค เช่นในบทบรรยายในเรื่องเพลิงพยาบาท ว่า

“ผการัตนราชิดาสูทนลำบาก กำไหนดอนคอนไหนดิน พยายามตามหาพระบิดาด้วย ความกตัญญู นิमितตํ สาธุรูปานํ กตัญญูกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทิตาที่เป็นเครื่องหมายของคนดี”

(เพลิงพยายาม)

หรือในบทบรรยายในเรื่องสาปฟ้าลาดิน ว่า

“สุคาร์ทน์กัลยารักขาแม่
กตัญญูรู้คุณให้อุ่นใจ

ความรักแท้มิได้ห่างไปข้างไหน
เอาใจใส่ดูแลรักแน่นอน”
(สาปฟ้าลาดิน)

หรือในบทบรรยายพฤติกรรมของพระนพรัตน์ในเรื่องแคนอภินิหารย์ ว่า

“แล้วตั้งใจไปเมืองร้างของนางหลับ
หมายจะถอนคำสาปบาปมารดา
กตัญญูรู้ค่าน้ำนมแม่
ต้องผจญภัยป่าตั้งหน้าจร

ยิ่งลึกลับสำคัญเป็นปัญหา
เรื่องนิทราผมทองต้องแน่นอน
ตั้งใจแน่วโดยไม่มีที่ท้อถอน
ไปนครเมืองร้างนางนิทรา”
(แคนอภินิหารย์)

7. ความมีทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม คือ ความมีธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหรือความมีหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขในขั้นต้น 4 ประการ คือ

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่นคือขยัน หมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาตรวจสอบตรวจสอบตราหาอุบายวิธี สามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

3. กัลยาณมิตตา คบคนดีเป็นมิตร คือรู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนา สำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

4. สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือรู้จักกำหนดรายได้และรายจ่าย เลี้ยงชีวิต แต่พอดีไม่ให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้รายได้เหลือรายจ่ายมีประหยัดเก็บไว้”¹

ในบทหนึ่งตะลุงของหนังสือ ธรรม สอนให้มีปฏิญญณ์มีกตสังวัตตนิกาธรรม คือให้มีอุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา สมมชีวิตา และกัลยาณมิตตา ซึ่งทำให้ผู้ที่มีถึงพร้อมด้วยโภคทรัพย์ เช่นในเรื่องแสงพัยค์มคอนฤยีสุภัททะสอนสี่แก้วดังกล่าวว่า

สี่แก้ว : ถ้าท่านอาจารย์จะให้ลาภให้ผลมั่งก็จะเป็นพระคุณครับ
 สุภัททะ : เราจะให้เลขสี่ตัว นายแก้วเอาไปคิดเอาเองนะ ตัวที่หนึ่งมีชื่อว่า อุฏฐานสัมปทา แปลว่ามีความหมั่น ขยันหาทรัพย์ เลขตัวที่สองมีชื่อว่า อารักขสัมปทา แปลว่ารู้จักรักษาทรัพย์ที่หามาได้ เลขตัวที่สามมีชื่อว่า สมมชีวิตาแปลว่ารู้จักครองชีพตามสมควรแก่ฐานะ เลขตัวที่สี่มีชื่อว่า กัลยาณมิตตาแปลว่า รู้จักคบเพื่อนที่ดีงาม ขอให้ นายสี่แก้วนำไปปฏิบัติ อาตมาเห็นว่านายสี่แก้วต้องการเลขหวยเลขเบอร์ แต่อาตมาไม่มีหน้าที่ที่จะไปส่งเสริมการพนัน มีแต่จะชักนำผู้ที่กำลังลุ่มหลงให้เข้าสู่แนวทางที่ถูกต้อง เลขสี่ตัวที่อาตมาบอกให้นั้น ถ้านายสี่แก้วนำไปปฏิบัติจริง ๆ จะร่ำรวย แน่แน่นอนยิ่งกว่าการเสี่ยงโชคอันไม่แน่นอนในทางการพนัน

สี่แก้ว : ครับ ผมลาละครับ

(แสงพัยค์ม)

¹ พระเทพเวที (ประยูรย์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 6. 2532. หน้า 138.

8. ความสำรวมตน สอนให้รู้จักสำรวมระมัดระวังตน ไม่เปิดโอกาสให้คนทำผิด ทำชั่ว ไม่เปิดโอกาสให้คนอื่นมาทำให้คนเคืองคร้อนมัวหมอง เช่น

8.1 ตำรวมาจาไม่ไปนิทหาว่าร้ายสมณะชีพราหมณ์พระภิกษุสงฆ์แม้จะอ่อนกว่าตนรู้น้อยกว่าตน เช่นในเรื่องแสงวารินตอนพระอินทร์รำพึง ว่า

“สมณชีพราหมณ์ใครหยาบคาย	จะเป็นบาปติดอยู่ไม่รู้หาย
บางคนชอบล้อเล่นเป็นเพื่อนชาย	ไม่กราบไหว้เซิกขุชั้นบูชา
ถูกบางคนรู้หลักเป็นนักปราชญ์	ชอบประมาทภิกษุอ่อนพรรษา
เมื่อรู้หลักก็ให้รู้ข้อบูชา	ไปนิทหาปรักปรำพระท่าไม้”
	(แสงวาริน)

8.2 ตำรวตนสำรวความรู้ความสามารถของตน ไม่โอ้อวด ไม่ผยอง เช่นในเรื่องสวรรค์บันดาลตอนนางเมขลาสอนฟองคารา ว่า

“อย่าทิ้งหลักซักสอบให้รอบรู้	ระวังคู่ชื่อเสียงหลายกระแส
เป็นสตรีมีศรัทธาจงดูแล	ทำต่อแฉฉวยโอกาสออกค้ายไป
จะแหลมคมอมไว้เพียงในฝัก	อย่าเพิ่งซักให้เขาเห็นว่าเป็นไฉน
จงสมหวังตั้งจิตคิดตามได้	ถูกจงไปช่วยมารครผู้ร้อนรน”
	(สวรรค์บันดาล)

8.3 ตำรวระมัดระวังตน ไม่กลับกลาย ไม่เชื่อง่าย ไม่เปลอเรอจนเป็นอันตราย เช่นในเรื่องกามเทพพิศคิวดอนพระสุริยาสอนแสงระวี ว่า

“แม่รูปทองครองตัวไว้ทำพี
อย่างลับกลายให้พีนีร่าคาญ
อย่าเชื่อมลมลินที่หลอกหลอน
สงวนกายเหมือนดอกไม้สงวนพุ่ม
ให้มีชิดปิดบังระวังเถิด
แม่โฉมยงคงฉลาดไม่พลาดเพลง

อยู่บุรีนิลวาทราชฐาน
จะร้าวรานโรครวบประจวบรุม
จะช่วยอนุชยงให้ลงหลุม
มีกลีบหุ้มปิดบังระวังแมลง
อย่าละเมิดให้แมงกุ่มันรู้แห่ง
สงวนแสงรักศรีสตรีงาม”
(กามเทพผัดคิว)

9. ความรู้จักเลือกคบคน สอนให้รู้จักเลือกคบคนซึ่งอาจจำแนกได้ดังนี้

9.1 ไม่คบคนคดคนพาล คนก่ล่บกลอก เพราะเป็นอันตรายไร้ประโยชน์ เช่น
ในเรื่องจำเลยลี้ก่ล่บตอนเจ้าหญิงการเกศรำพึงถึงพระราชบิดาที่เป็นคนพาล ว่า

“แม่น้ำคั่งคดเคี้ยวยังควรจร
เหล็กที่คดทำเคี้ยวเกี่ยวข้าวไร่

ไม้คดทำคันศรยังใช้ได้
คนคดไม่เข้าการสถานใด”
(จำเลยลี้ก่ล่บ)

และ

“เสื่อร้ายไม่กินลูกหลินหลาน

แต่คนพาลยิ่งกว่าเสื่อเชื่อไม่ไหว”
(จำเลยลี้ก่ล่บ)

หรือในเรื่องทวนทิพย์ทวนทองตอนนางรัชนิกรสอนทวนทิพย์ทวนทอง ว่า

“อย่าประจบคบคิดหามิตรพาล

ที่สันดานชั่วช้าจะราศี”
(ทวนทิพย์ทวนทอง)

หรือในเรื่องกามเทพลวงคอนหัตย์นั้ร่าพึง ว่า

“ถึงเสียชีพก็ไม่ยอมให้เสียสัจ	ต้องรีบรัดสืบความติดตามหา
ไม่ทำตามคำมั่นที่สัญญา	เสียสัจจาก็จะชั่วนัตว์ตาย
ถึงม้วยแล้วแคล้วคลาดในชาตินี้	ความชั่วคือต้องอยู่ไม่รู้หาย
อันช่างงาสามารถว่าชาติชาย	ถึงต้วตายก็ให้เขาได้เองา”

(กามเทพลวง)

หรือในเรื่องมหาราชกำสรวลดอนสิทธิการสอนมาณวิกา ว่า

“ประการหนึ่งเจรจาเหมือนงาออก	เมื่อถันออกแล้วไม่หุดดถอยหนี
ศิระเต่ายาวสั้นนั้นก็มี	ไม่ควรที่หีบเช่นมาเจรจา”

(มหาราชกำสรวล)

11. ความมีมนุษยธรรม สอนให้มนุษยธรรม 5 ประการ (สมาทานศีล 5 ประการ) คือไม่ฆ่าสัตว์ ไม่น้อโกงลักทรัพย์ เว้นการประพฤตึผิดในกาม ไม่พูดเท็จ ไม่ดื่มสุราเมรัย ดังเช่นในเรื่องครุบ้านนอก ตอนพระพงศ์นราเทศนาแก่พระธิดาสุพรรณิกา ว่า

“ข้างฝ่ายพระพงศ์นราผู้ปลอมองค์	เป็นพระสงฆ์ทรงศีลชินศรี
ก็ให้ศีลสวงามตามพิธี	โยมจงมีศีลห้าสมาทาน
ถือปณาทินนาอย่าฆ่าสัตว์	อย่าน้อโกงสมบัติพิศถาน
ข้อสามว่ากามสุมิจนจาร	ผัวเมียท่านชายหญิงอย่าชิงเชย
ข้อมุสาบถืออย่าขี้ปด	สุรารสมรัยอย่าไปเสวย
สมาทานศีลห้าอย่าละเลย	ให้คุ่นเคยอยู่ในธรรมแห่งน้ำใจ”

(ครุบ้านนอก)

12. ความอ่อนน้อมถ่อมตน สอนให้มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่หลงตน ไม่คิดว่าตนเก่ง ไม่หยิ่งผยอง เช่นในบทเกี่ยวจ้อในเรื่องขุนศึกพระพันวษา ว่า

“ข้อเพี้ยนผิดคิดว่ารรคมคาคน แม้องค์พระสุริยาผู้เป็นเจ้าแห่งจักรราศี	ถึงเลอลันเลิศปราชญ์ยังพลาดแพลง ก็ยังมีเมฆพินาศมาบังแสง” (ขุนศึกพระพันวษา)
--	---

หรือในเรื่องเทพบัญญัติอนพระนางสุดาวดีทูลเตือนสติพระเกษนรินทร์ ว่า

“เดิมพระองค์หลงกลนางคนคั้น ความอยากได้เหรียญทองที่ปองหมาย พอได้ทองคล้องหนักกลับยกคา	น้ำใจมันเข่อหยิ่งอย่างกึ่งกำ เข้าไกล้านายมันยกคอกขอยศลา อีกึ่งกำไม่ยกคอกขอยใคร” (เทพบัญญัติ)
---	---

13. ความให้อภัย สอนให้อภัยในความผิดพลาดบกพร่องของผู้อื่น เช่น ในบทบรรยายในเรื่องราชินีมหากาฬ ว่า

“นิทานยาวสาวให้สั้นกระชั้นชิด แต่ศีลที่บาปยังพลาดพลั้ง	แม้เพี้ยนผิดอภัยให้กับนายหนัง คณะหนังเล่านิทานบริการแฟน” (ราชินีมหากาฬ)
---	---

หรือในเรื่องเทพวงศ์จงดณีตอนนางเทวินสอนเทพวงศ์จงดณี ว่า

“จงรักน้อครองกันฉันพระญาติ อย่าปึงปึงคั่งแง่เอาแต่ใจ	แม้ข้าขาดเคืองเจ็ญเป็นไฉน ให้อภัยอ้อมถนอมถนอมกัน” (เทพวงศ์จงดณี)
---	--

หรือในเรื่องต้นรักดอกโศกตอนแสงนรินทร์รำพึง ว่า

“แล้วพยายามตามคิดพระเชษฐา
น้องไม่โทษโทษซึ่งประการใด
เกิดเป็นพี่ร่วมท้องน้องแย่งได้
ถึงชั่วร้าย ไม่คิดถือว่าพี่น้องกัน

“ไม่รู้ว่าหลบหนีไปที่ไหน
ผิดไปแล้วแล้วกัน ไปก็แล้วกัน
ต้องรักใคร่กัน ไปกว่าจะอาศัย
จะผิดผันเลวร้ายก็ให้อภัย”
(ต้นรักดอกโศก)

14. ความรู้จักกาล สอนให้รู้จักกาลเวลาซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

14.1 รู้คุณค่าของกาลเวลาไม่ปล่อยเวลาให้ผ่านไปเปล่า แต่ควรใช้เวลาที่มีให้เป็นประโยชน์แก่ตน เช่นในบทบรรยายในเรื่องเพลิงพยาบาท ว่า

“แรกสมัยที่ท่านเศรษฐีพันธุละยังมีชีวิตอยู่ นายวารีมีความสุขมาก แต่กาลเวลามันล่วงไปพร้อมกับเดือนแอสรรพสัตว์และทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นตามสภาพปัจจัยปรุงแต่งไปสู่จุดหมายคือ ความตาย ความสลายไป ความสูญพังไป พร้อมกับทั้งกินตัวของตนเองให้หมดไปทุกขณะ เพราะฉะนั้นในขณะที่กาลเวลามันกินเราเข้า เราต้องใช้เวลาที่สิ้นไปให้คุ้มค่าโดยทำคุณประโยชน์และความดีให้กับตัว แล้วกาลเวลาที่ล่วงไปจะไม่สูญเปล่า”

(เพลิงพยาบาท)

14.2 รู้ว่าควรจะทำสิ่งใดก่อนหลัง รู้จักจังหวะ เช่นในเรื่องสองฝั่งฟ้าตอน ทนงศักดิ์รำพึง ว่า

“ไม่จับนกเสียก่อนต่อคอนไม้

ก็จะไม่สมหวังที่ตั้งใจ”
(สองฝั่งฟ้า)

หรือในเรื่องเสวตฉัตรลานนาไทยตอนนางคำมาศสอนแสงเพชร ว่า

“อย่าชิงสุกก่อนห้ามความน่าเกลียด   จะเสียเกียรติเสียหายต่อภายหลัง”
(เสวตฉัตรลานนาไทย)

14.3 รู้จักรอผล เช่นในเรื่องกุหลาบคำตอนยักษ์พาลกำแหงรำพึง ว่า

“โบราณว่าช้าเป็นการนานเป็นคุณ   ทำหันหุนมักเสียหายไม่ไ้การ
อันไ้แก่แม่ปลาปัญญาธิง   ต้องทนทิ้งรสเปรี้ยวไว้กินหวาน”
(กุหลาบคำ)

15. ความเด็ดเดี่ยวมั่นคง สอนให้มีใจเด็ดเดี่ยวกล้าหาญมั่นคง แม้จะต้องตายก็
ไม่ยอมเปลี่ยนความตั้งใจ เช่นในเรื่องมหาราชกำสรวลตอนสิทธิการสนทนากับมาณวิกา ว่า

“พี่ก็ชายหมายความว่าชาติเชื้อ   ไม่เอื้อเพื่อฝากตัวกลัวตักษัย
เมื่อถึงที่ชีวันก็บรรลัย   จะมีใครช่วยได้หาไม่มี
ประการหนึ่งเจรจาเหมือนงาออก   เมื่อล้นออกแล้วไม่หดดอชหนี
ศีรษะเต่ายาวแล้วสั้นนั้นก็มี   ไม่ควรที่หีบเช่นมาเจรจา
พี่พูดแล้วมิให้เพื่อนหรือเคลื่อนคลาย   ถึงจะตายก็สุดแท้แต่ว่าสนา
พระพี่น้องสองคนนั่งสนทนา   อยู่พาราจักรวาลของมารทมิฬ”
(มหาราชกำสรวล)

หรือในเรื่องคู่เกิดคู่กรรมตอนพระทินกรให้สั่งปฎิญาณแก่พระนางปัทมาวดี ว่า

“ถึงม้วยคินสิ้นฟ้าสุธาทวีป   ไม่สิ้นชีพแล้วพี่ไม่หนีหนาย
อันช้างงาสามารถว่าชาติชาย   ถึงตัวตายก็ให้เขาได้เองา”
(คู่เกิดคู่กรรม)

16. ความมองการณ์ไกล สอนให้มองการณ์ไกลคิดไปข้างหน้ามากกว่าคิดถึง
ความหลัง ซึ่งผิดพลาด เช่นในเรื่องเพื่อนแก้วเมียขวัญตอนเมธาสอนกาบแก้ว ว่า

“อย่าเศร้าหมองร้องไห้เลยลูกแก้ว
ต่อไปหน้าอย่าให้ชั่วเข้าพัวพัน

เรื่องที่แล้วให้เจ้าคิดว่าความฝัน
ส่วนที่มันคิดแล้วก็แล้วไป”
(เพื่อนแก้วเมียขวัญ)

หรือในเรื่องขุนศึกพระพันวษาตอนขุนแผนรำพึง ว่า

“เรื่องที่แล้วไม่อย่ากร้อมาถือโทษ

หวังประโยชน์เบื้องหน้ามหาศาล”
(ขุนศึกพระพันวษา)

17. ความเพียรพยายาม สอนให้มีความเพียรพยายามในการศึกษา การสร้างตัว
เช่นในเรื่องฝนหลงฟ้าตอนวนิดาสอนจาร์ก ว่า

“วนิดาพาเงินมามอบให้
เมื่อไม่ตายหมายความว่าลุกขึ้นสักวัน
ไซ้ไม้ล้มใครจะข่มขำกันได้
เกิดวิบัติขัดข้องต้องผจญ

เพื่อจะได้เป็นทุนพอมุนหัน
จงบากบันบุกทางเพื่อสร้างคน
ถูกผู้ชายชั่วเจ็ดทีดีเจ็ดหน
คงไม่พ้นปัญญาถ้าหากเพียร”
(ฝนหลงฟ้า)

หรือในเรื่องคู่สร้างคู่สมตอนนางเมขลาสอนคารารัศมี ว่า

“จงพากเพียรเรียนวิชาสารพัน

แม้จะหมั่นสอนให้ด้วยใจรัก”
(คู่สร้างคู่สม)

หรือในบทบรรยายในเรื่องเพื่อนแก้วเมียววัญว่า

“การศึกษาถ้าจะเปรียบเหมือนฝนทั้ง	เอากำลังใจมันไม่หันเหียน
จะเป็นเข็มเล่มงามงามด้วยความเพียร	ค่าวิเชียรคือวิชาราคาแพง”
	(เพื่อนแก้วเมียววัญ)

หรือในเรื่องถล่มวิมานรักตอนฤทธิวิฑกะสอนแก้วกัณหา ว่า

“เมื่อไหนไหนมาแล้วแก้วกัณหา	จงตั้งหน้าเรียนเวททางเพทไสย
คุณวิชาค่าวิเชียรเพชรเจียรไน	จงตั้งใจเรียนร่ำให้ชำนาญ”
	(ถล่มวิมานรัก)

18. ความรักสามัคคี สอนให้มีความรักสามัคคีกัน โดยเฉพาะในพื้นที่ เช่น ในเรื่องมหาราชกำสรวลตอนนางวิจิตราสอนรณชิต ว่า

“จงปรองคองครองกันฉันพี่น้อง	ถึงเคื่องข้อมืออย่าตัดสลัดหนี
เกิดขัดขวางอย่างไรผู้ใหญ่มี	ไม่ควรที่ก้อย่าทำให้กำเกิน”
	(มหาราชกำสรวล)

หรือในเรื่องเพลิงพยาบาทตอนพระเทพสุริยาสอนมมณาและสาชล ว่า

“พ่อเป็นห่วงดวงใจพ่อทั้งสอง	สองพี่น้องฟังวาจาพ่อปราศรัย
จงรักกันอย่าให้แตกแยกน้ำใจ	ไม่มีใครที่จะคิดว่าเป็น้อง
อันเพื่อนกินหาง่ายแต่เพื่อนตายหายาก	พ่อขอฝากให้เจ้าฟังไว้ทั้งสอง
เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวคอยเกี่ยวคล้อง	ช่วยปกป้องสู้หน้าปัจจามิตร”
	(เพลิงพยาบาท)

19. ความมีปัญญาวิจารณ์ญาณรู้จักถือเอาประโยชน์ สอนให้มีปัญญา
วิจารณ์ญาณรู้จักถือเอาประโยชน์จากสิ่งนั้น ๆ เช่น

19.1 ถือเอาประโยชน์จากคนโง่ไม่ดำเนินถือสาในความบกพร่องของคนโง่
เช่นในบทบรรยายในเรื่องแสงพยัคฆ์ ว่า

“นายเท่งนายหนู้ย คนสนิทของเจ้าแสงพยัคฆ์ก็ได้รับการต้อนรับและเขาให้เกียรติ
ในฐานะเป็นคนสนิทขององค์ชาย เวลาเข้าใกล้ผู้หลักผู้ใหญ่วางตัวถูกบ้าง ไม่ถูกบ้าง
ก็ไม่มีใครถือสา เขามองเป็นตัวที่ทำให้บรรยากาศให้คลายเครียดก็เป็นประโยชน์
อีกอย่างหนึ่ง”

(แสงพยัคฆ์)

19.2 ถือเอาประโยชน์จากความทุกข์ว่า เป็นสิ่งที่ทำให้เรารู้จักตนและคนอื่นดี
ขึ้น เช่นในบทบรรยายในเรื่องเพลิงพยาบาท ว่า

“พวงงามก็ได้พบมิตรแท้อีกครั้งหนึ่ง หล่อนเคยมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในแคว้นพรหม
ทวีปแล้ว โชคชะตาก็ได้พัดเหวี่ยงจนสะบักสะบอม พลัดพรากจากบ้านเกิดเมืองนอน
หล่อนคิดว่าความสุขและความรุ่งโรจน์นั้นบางทีก็เป็นเสมือนเครื่องลวงตาให้เราถูก
หลอกหลอนไม่มีทางจะทราบความจริงได้ ความยากลำบากต่างหากเล่าที่ทำให้เรารู้จัก
ตัวเอง รู้จักคนอื่น รู้จักมิตรแท้ รู้จักมิตรเทียม รู้จักชีวิต และรู้จักโลก”

(เพลิงพยาบาท)

20. ความตระหนักในคุณค่าของการทำดี สอนให้ตระหนักในคุณค่าของ
การทำดี ทำดี เพื่อความดี มากกว่าจะทำดี เพื่อหวังผลตอบแทน เช่นในเรื่องเลือดรักล้าง
มลทินตอนวรรณภพสอนเท่ง ว่า

เท่ง : ไซ้ที่ท่านมาช่วยเราละ ท่านหวังอะไรละ
 วรรณภพ : อันที่จริงเราไม่หวังอะไรเลยแต่การทำความคิดหรือการช่วยเหลือ ผู้
 อื่นก็เพื่อความสบายใจว่าเราได้ทำประโยชน์กับผู้อื่น ไม่ใช่ทำเพื่อ
 หวังผลตอบแทน ถ้าทำเพื่อหวังผลตอบแทนนั้นอย่าทำเลย
 (เลื้อครักล้างมลทิน)

หรือในบทบรรยายในเรื่องกรรมลิขิต ว่า

“พิษณุอยู่รักษาตาริกาน้อง เพราะรักเรื่องเบื้องหลังยังฝังใจ พิษณุรู้กว่าหมดสิทธิ์ จึงอยู่ช่วยรักษาพยาบาล	นางขอร้องมิยอมให้ชายไปไหน ต้องจากไกลเสียเพราะผลดลบันดาล จะไม่ทำผิดศีลธรรมมีแต่ความสงสาร แล้วเปลี่ยนแปลกแยกนิทานบริการ แพน” (กรรมลิขิต)
--	---

21. ความรู้จักระดับรับฟัง รู้จักถาม สอนให้รู้จักสดับรับฟังรู้จักถาม เพื่อให้
 เกิดความรู้ เช่นในเรื่องคู่เกิดคู่กรรมตอนเห็นหนสอนขุนโจรกาลวิ ว่า

“ไอ้กาลวิเอ็งไม่รู้อย่าดูเบา ทำสามท้าวกล่าวว้าคำราลวง โบราณว่าถ้าไม่รู้ให้ดูแบบ ศักษาสนคั่นคว้าพยายาม	เรื่องนี้เรารับรองไม่ต้องห่วง คอยสักช่วงเรื่องไม่รู้อย่าว้าวม ปัญญาแคบเรื่องอะไรต้องไต่ถาม จะทราบความลึกลับในตำรับตำรา” (คู่เกิดคู่กรรม)
--	--

22. ความเอาใจใส่ต่อสังคม สอนให้เอาใจใส่รับผิดชอบต่อสังคม ไม่ปล่อยปละละเลยไม่เปิดโอกาสแก่คนชั่ว ไม่ปล่อยให้คนชั่วมีอำนาจ เช่นในบทบรรยายในเรื่องเจ้าคำคง ว่า

“เมรุตันเป็นโรคชนิดหนึ่งยังบอกไม่ได้ว่าเป็นโรคอะไร เพราะหมอยังไม่ได้ตรวจ เวลาข้างแรมแล้วร้ายกาจมาก ร้ายอย่างไม่มีเหตุผล เมรุตันมีฤทธาานุภาพมาก เมื่อวิกตจริตขึ้นมา ความคิดต่ำ ประพฤติชั่ว สังคมก็เดือดร้อน เพราะอำนาจอยู่ที่คนชั่ว ไม่ว่าสังคมใดจงระวังอย่าให้คนชั่วมีอำนาจ”

(เจ้าคำคง)

หรือในบทบรรยายในเรื่องราชินีมหากาฬ ว่า

“บ้านเมืองได้รับความเสียหายแต่ละครั้งก็เพราะผู้ใหญ่กระทำผิดไม่เคยเกิดจากความผิดของผู้น้อย สมกับคำภาษิตที่ว่า ฝนตกแล้วลงมาจากหลังคา ทำให้พื้นเรือนเปียกปอนได้ฤกษ์ก็ขึ้นและไปด้วย ฝนไม่เคยร่วงจากใต้ถุนให้หลังคาเปียกเลย ชาวเมืองปัญจราได้รับความเดือดร้อน เพราะคนชั่วมีอำนาจคนไม่ว่าชาติไหน ภาษาใด หรือกลุ่มไหน ย่อมมีทั้งคนดีและคนชั่ว คำว่าไม่มีคนชื่อนั้นย่อมเป็นไปไม่ได้ แต่ต้องระวังอย่าให้คนชั่วมีอำนาจเดี๋ยวนี้องค์ประมุขแห่งปัญจรามอบอำนาจให้คนชั่ว บ้านเมืองจึงเดือดร้อน”

(ราชินีมหากาฬ)

23. ความมีระเบียบวินัย สอนให้มีระเบียบวินัยเอาใจใส่ ระเบียบวินัยขนบประเพณีตระหนักในความสำคัญคุณค่าประโยชน์ของระเบียบวินัยขนบประเพณี ดังนี้

23.1 ให้เคารพเอาใจใส่ระเบียบวินัยขนบประเพณี เช่น การแต่งงานควรมีการบอกกล่าวให้ผู้ใหญ่ทราบ ไม่ควรจะลักลอบได้เสียกันเอง เช่นในเรื่องสวรรค์บันดาลตอนพระนางอุมาวดีสอนสร้อยประสิทธิ์ ว่า

สร้อยประสิทธิ์ : กุขร้องห้ามปรามตามความดี
ไม่ควรที่อวดโอ้ทำโอหัง
เมื่ออยากได้ชายอื่นเขาก็ยัง
มาอยากค้ำกับผัวกูได้รู้ดี
ผัวของกูคนเขารู้ยู่ทุกแห่ง
มีงแทรกแซงเข้ามาขวางอีนางผี

อุมาวดี : ฟองบรรคิชู้ที่ว่าเป็นสามี
ได้แต่งงานการพิริกันเมื่อใด
พ่อแม่ของชายยังไม่รู้
หรือลักนอนซ่อนอยู่กันที่ไหน
ประกาศตัวออกมาได้ไม่อายใจ
ทั้งลบหลู่ผู้ใหญ่ไม่เกรงกลัว
การลักชอบลอบเล่นกันที่ลับ
นั่นเขานับว่าชั่วไม่ใช่ผัว
จะถือสิทธิ์คิครองเป็นของตัว
ถึงชั่วอย่างไรผู้ใหญ่มี
(สวรรณบัณฑิต)

23.2 ตระหนักว่าระเบียบวินัยเป็นที่มาของความสวยงาม ความดี เช่นใน
เรื่องคู่สร้างคู่สมตอนนางเทพธิดาสอนพินพยุว่า

เทพธิดา : สวรรค์ของเราอยู่กันอย่างมีระเบียบวินัยอันเคร่งครัด คำ
ว่าระเบียบวินัยนั้น ถ้าจะเปรียบก็เหมือนเส้นเชือกที่ร้อย
ดอกไม้ เข้าเป็นพวงมาลัย จึงสวยงาม อันว่าดอกไม้ถ้า
หากเที่ยวตกกระจัดกระจายไม่เป็นที่เป็นทางก็จะกลายเป็นขยะหรือเศษส่วนเกินที่ดูเกะกะรกหูรกตา ถ้าเก็บเอา

ดอกไม้ที่มาร้อยเข้าเป็นพวงมาลัยก็จะดูสวยงามและสิ่ง
ที่ร้อยพวงดอกไม้เข้าเป็นพวงมาลัยก็คือเส้นเชือกและสิ่ง
ที่จะร้อยคนให้เป็นระเบียบได้นั้นก็คือระเบียบวินัยข้อ
บังคับ

(คู่สร้างคู่สม)

24. ความรักศรัทธาในศิลปะวัฒนธรรมของตน สอนให้มีความรักศรัทธา
ใน ศิลปะวัฒนธรรมของตน ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

24.1 มโนราห์ สอนให้ตระหนักในคุณค่าของมโนราห์พยายามรักษาเอกลักษณ์ของการแสดงมโนราห์ไว้ เช่น ใช้ดนตรีมโนราห์ มีการทำบทพื้นหน้า ว่ากำพรัด ว่ามุดโต เชิญครู เล่นเรื่องพระรถเมรี พระสุชนมโนราห์ เป็นต้นเช่น ในบทบรรยายในเรื่องจำเลยลี้ก๊ลับ ว่า

“เสียงดนตรีปี๋หีบหีบหัวใจ
ไม่ทำพื้นหน้าไม่เข้ามานั่ง
ไม่ว่ากำพรัดไม่หัดมุดโต
ศิลปะภาคใต้ต้องเทิดไว้ให้งาม
ที่เราเคื่อนเพราะรักไม่ใช่ทักทำลาย
ของเรามีครุหม่ออย่าทรยศ
ลองเล่นมุดโตลองโชว์หน้าพราน
ศิลปะวัฒนธรรมประจำถิ่น
ถือว่าร้องเพลงเป็นแล้วอีเล่นดนตรี
เล่นโนราห์สามารถต้องฉลาดลึก
เรื่องดนตรีปี๋กลคนละประเด็น
พระสุชนผจญภัยเขาไกรลาส
เชิญแม่ศรีมาลาเชิญพระชาลুষไฟ

โนราห์ใหญ่ออกรำก็ไม่ทำสีโต
ไม่เอาไว้มั่งฟังหรือโง่
ไม่ใช่โนราห์น่าเสียดาย
อย่าเล่นตามดนตรีจนโนราห์หาย
เราเสียดายโนราห์มีมานาน
ต้องทำบทไว้ให้ถูกฝากลูกหลาน
เล่นนิทานเรื่องพระรถเมรี
อย่าให้สิ้นเอกลักษณ์เสียดักคีศรี
เด็กที่ดีที่บ่กลองเขาก็ร้องเป็น
ถ้าไม่ฝึกกันให้หนักแล้วไม่พักเล่น
โนราห์เล่นกลอนกลับจึงประทับใจ
ดูบทบาทนางโนราห์น่าเสียมใส
เชิญทำไมเมื่อมาเล่นเป็นคนตรี”
(จำเลยลี้ก๊ลับ)

24.2 **หนังสือ** สอนให้ตระหนักในคุณค่าของหนังสือว่าเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเป็นของคู่บ้านคู่เมืองสืบทอดกันมายาวนานและพยายามอนุรักษ์สืบสานอย่างมีความรู้และจริงจัง เช่นในบทสนทนาในเรื่องแสงพรั้ม ว่า

- หนูน้อย :** น้องแสงพรั้มนอนเล่นเสียดักพักตะนึ่ง ได้เอาแรงไว้เดินทางต่อไปแล้ว ผมจะว่าบทหนังสือให้ฟังเล่นเพลิน ๆ หวังจะหลับ
- เท่ง :** คนสมัยนี้ใครเชื่อว่าบทหนังสือเขาร้องเพลงกันขนาดนายหนังสือก็พยายามร้องเพลงเสียแล้ว เขาไม่พยายามว่าบทหนังสือกันแล้ว ใครเชื่อว่าบทหนังสืออยู่ เด็ก ๆ หมั่นว่าคนสมัยใดโนเสาร์ เต่า ถ้านปีดอกแต่ละ
- หนูน้อย :** ครั้นไม่สานต่อกันไว้มั้งแล้วของนี้ไม่สูญเสียเฮอ เมื่อเป็นภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเป็นของคู่บ้านคู่เมืองสืบทอดกันมาเป็นเวลาร้อยปี เป็นของคู่สังคมมาหลายยุคหลายสมัยแล้ว เมื่อพ่อกับแม่พวกเราจับกันหน้าโรงหนังสือที่ได้แต่งงานกัน เราอย่าดูถูกบทหนังสือและ
- แสงพรั้ม :** สังคมปัจจุบันเป็นสังคมยุคโลกาภิวัตน์ เทคโนโลยี เจริญก้าวหน้า การหลั่งไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกรวมไปถึงสภาพเศรษฐกิจบีบบังคับให้ผู้คนทุกอาชีพในสังคมต้องปรับตัวและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในวิถีการค้า เน้นชีวิตมีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันในทุกเรื่อง วัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีคุณค่าที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทยก็นับวันจะสูญหายไม่มีใครจะสืบทอดเชื่อมโยงอดีตปัจจุบันและอนาคต ให้เขวชนรุ่นหลังได้เห็น ถึงแม้ว่าจะมีการส่งเสริมให้มีการอนุรักษ์โดยนำมาเก็บรักษาไว้ในหอวัฒนธรรมบ้าง ในพิพิธภัณฑ์บ้าง ก็เป็นการทำเพื่อเก็บไว้เท่านั้น เรายังไม่มีทุนที่จะบุกเบิกเผยแพร่ให้กว้างขวางออกไป ถึงแม้ว่าทางฝ่ายรัฐจะมีความ

ประสงค์ที่จะให้มีผู้สืบทอด เพราะถือเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน แต่เขาไม่เข้าใจวิธีการสืบทอดที่แท้จริงว่าจะทำอย่างไร หรือเขาเข้าใจแต่แก่งทำเป็น ไม่เข้าใจเสียก็ไม่รู้ เขาทำเพียงแต่นัดประชุม สัมมนากันเสียสักครั้งในรอบที่จะสิ้นปีงบประมาณ ทำเพียงแค่นี้ การสืบทอดจะเกิดขึ้นได้อย่างไร

(แสงพยัคฆ์)

25. ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ สอนให้มีความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่อย่างเคร่งครัด ไม่ลำเอียง เช่นในเรื่องแสงพยัคฆ์ตอน โคตรบองสอนเท่ง ว่า

เท่ง : เท่าที่เราสังเกตท่านเป็นคนดีมีศีลธรรม มีความเมตตา ถ้าท่านไม่จับเราไปเมือง ไกรลาศเสียไม่ดีเหอ จะได้ไม่ขัดกับเมตตาธรรม

โคตรบอง : เมตตากับหน้าที่นั้นมันคนละเรื่องกัน ผู้มีหน้าที่ในการจับกุมต้องจับคนผิด ไม่ว่าคนผิดนั้นจะอยู่ในฐานะใด จะยากจนทุพพลภาพอย่างไร ถ้าทำผิดกฎหมายก็ต้องจับ จะมัวเมตตาว่าเขาลำบากยากจนอยู่แล้ว อย่าจับเขาเลยอย่างนั้นไม่ได้ จะกลายเป็นผิดเสียเอง เพราะละทิ้งหน้าที่

(แสงพยัคฆ์)

26. ความประหยัด สอนให้มีความประหยัด ไม่ใช่จ่ายฟุ่มเฟือย โดยไม่จำเป็น แม้จะมั่งมี เช่น ไม่สูบบุหรี่ที่ราคาแพง ไม่จัดงานใหญ่โตเพื่อได้หน้า ฯลฯ เช่นในเรื่องสายเลือดขัตติยาตอน พูนวิจารณ์พระกฤษดาว่า

พูน : ชาดเบ็ดเหล็ก ไม่ดูบผิด สะสะ แพงแกล้งว่าเปลืองเบี่ย แกดูบ เปลือกคง ใบจากกะไม้ซ้อ เอาเปลือกคงสะสะ ม้วนกับยาเส้นดูบ ควันคั้ง ไปเหมือนกัน ฮ่าที่นี้ถ้าเรามองผิวเผินคิดผิวเผินสมเด็จ พระเจ้าอยู่หัวทรงชี้ชัดเหลือเกิน ตั้งงานตั้งแต่น้ำบูคู น้ำเคยต้มแกง ลูกหนูน แกงย่าหนัก หมายความว่าเนื้อหมู เนื้อวัวไม่ให้เข้ามาใน งาน เราว่าพระองค์ชี้เหนียวชะมัดเลย ขนาดดูบยาดูบเปลือกคง ที่ นี้ถ้าเรามาคิดให้ลึกซึ้งไปแต่นั้นว่า ออไม่ใช่พระองค์ชี้เหนียว คือ พระองค์ทำตัวอย่างเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้เป็นบทเรียนให้พวก เราคูตัวอย่างขนาดพระองค์ ซึ่งมีพระราชทรัพย์มหาศาลแล้ว พระองค์ยังไม่สุรุ่ยสุร่าย พระองค์ยังมีนิสัยประหยัด ที่นี้พระองค์ ทำแบบนี้ตั้งงานแบบนี้เพื่อปลูกนิสัยประหยัดให้กับพวกเราจริง ๆ ที่เดียวแต่ว่าพวกเรามันไม่ค่อยสำนึกไม่ค่อยเอาตัวอย่างของผู้ใหญ่ ที่เขาทำ เราถ้ามีงานไหนแล้วอะผักไม่ให้เข้าบ้าง แกงเนื้อล้วน ๆ อย่างปนผักก็เสียชื่อ เอาเนื้อล้วนกันแหละ เอาชื่อไว้ก่อน ฉิบหาย ไม่เกี่ยว เอาชื่อเสียงเสร็จงานแล้ว จำนำสวนให้ค่านเนื้อวัวเขาชื่อ หมันเรื่องอายไหร งานไม่ใช่สำเร็จกับเรื่องพันจั้น อายไหร ๆ ถ้า กินได้คูตัวอย่างงานของท่านผู้ใหญ่เขาตั้งผักตั้งหญ้ามา เพราะคน เราย่อมกินเพื่ออยู่คอกไม่ใช่อยู่เพื่อกิน อายนี่สำหรับผู้ใหญ่เขา ทำตัวอย่าง ดูบบุหรีหะเหมือนกันแหละเปลือกคงกะดูบได้ ควัน ออกคั้งไปเหมือนกันสะสะ กะโหมเราเย็ดพ้อหมันบุหรีกั้นกรองนี้แหละ ของหนึ่งอย่างน้อย 15 บาท วันหนึ่งอย่างน้อยของหนึ่ง พูด ถึงอย่างน้อย ๆ เดือนหนึ่ง 450 บาทหมด รุ่งเช้าแทนที่จะจับจอบ จับเสียมออกกำลังตามโคนไม้ ถากหญ้า จวกดิน ฉวยมอเตอร์ไซค์ ไปร้านน้ำชาดีหว่า ไปมาค่าน้ำมัน 5 บาท แค้ไปถึงร้านน้ำชากิน เสีย 5 บาท คนหนึ่งอย่างน้อย ๆ ทั้งค่าน้ำมันรดค่าน้ำชาวันละ 10 บาท เดือนหนึ่ง 300 สะสะ ยันไป750 ทั้งค่าบุหรี ถูกเข้ากลางวัน เลี้ยงเพื่อนมั่งแล้ว อายนั่นกำหนดไม่ได้ ไม่ใช่ยันเข้าไปเป็น 100

เป็นหวากะได้ เสร็จแล้วกลับบ้านอาบน้ำอาบท่า ผัดผ้าผัดผ่อน
ไปทำงาน เลิกงานแล้วคนนั้นยังเหล้าแบนหนึ่ง ๆ 50 ที่นี้ลองคิด
ว่าทั้งค่าเหล้า ค่าบุหรี ค่าน้ำชา เดือนหนึ่ง ๆ ยันเข้าไป 3000 หวา
3500 ค่าทำงาน 5000 หกพัน อ้าย 3500 ไม่ถึงมือลูกมือเมียแล้ว
ลูกเมียไม่ได้พลอยแล้วสาส่งถึงมือเมีย 3000 พัน หวา ๆ เมื่อต้อง
จ่ายทุกสิ่งทุกอย่างในบ้านในครอบครัวจะถูกอื้อไปโรงเรียนแต่งตัว
ลูก ซื้อหนังสือให้ลูก ซื้อกับข้าวบุปลา สาไม่พอที่นี้ทำพริ้อ นาพ้อ
จ่านา นาพ้อป็นให้เล็ก ๆ น้อย ๆ กะจ่านากันคอกแหละ คราวจั้น
โวยวายกันแม่เหอะ รัฐบาลเข้าบริหารงานคนค่อยจนลง ๆ ไป
โทษรัฐบาล เมื่อตัวเองอาจอ้อจันไม่มีนิสัยประหยัดเอง แล้วไปโทษ
รัฐบาลอ้ายนี้หมั้นเป็นข้อคิดค้วอย่างผู้ใหญ่เขาสั่งงานอภิเษก
สมรส สั่งน้ำเคยค้มสั่งลูกหนูน สั่งผัดหมี่หนูน นี้เพื่อท่านจะได้ปลูก
ฝังจิตสำนึกให้กับพวกเรานั้น จะต้องมีนิสัยประหยัด 1 ขยันหมั้น
เพียร 1 เคารพกฎหมายของบ้านเมือง 1 และมีคุณธรรมในทาง
พระศาสนา 1 ถ้าใครทำได้เราขอบอกว่าดี ครับสวัสดิ์

(สายเลือดชาติตยา)

27. ความสันโดษ สอนให้มีความสันโดษในปัจจุบันนี้ ไม่บำเรอตัณหาจนคน
ต้องเดือดร้อน เช่นในบทบรรยายในเรื่องแสงพยัคฆ์ ว่า

“อันที่จริงถ้าคนเรามีเพียงปัจจัยสี่ บำรุงร่างกายเท่าที่จำเป็นและมีเมตตา กรุณา มุทิตา
อุเบกขา ต่อกันก็จะอยู่ในโลกนี้ได้อย่างมีความสุข แต่เพราะคนเรากเป็นทาสของ
ตัณหา บำเรอตัณหามากกว่าบำรุงชีวิต จึงมีการเบียดเบียนแข่งขันฆ่ากัน โลกจึงเดือดร้อน
วุ่นวาย”

(แสงพยัคฆ์)

28. ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ สอนให้เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ เช่น

28.1 เชื่อว่าตนเป็นที่พึ่งของตน สิ่งอื่น ๆ เช่น เทพเจ้า ควงดาว ฤกษ์ยาม
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฯลฯ ไม่สามารถจะช่วยให้ เช่นในบทสนทนาในเรื่องแสงพยัคฆ์ว่า

เท่ง : ควรดูฤกษ์ดูยามในการเริ่มต้นออกเดินทางว่ายามไหนวันไหนมัน
เหมาะกับการเดินทาง

แสงพยัคฆ์ : ไม่ต้องดูฤกษ์ดูยามอะไร เพราะมันช่วยอะไรไม่ได้ พระเจ้าช่วยคน
ที่ช่วยตัวเอง นี่คือนิกายคริสต์ศาสนาในทางพุทธศาสนาก็มีว่า
ประโยชน์เป็นฤกษ์ของประโยชน์เอง ควงดาวจะทำอะไรได้ หรือ
ธรรมเนียมที่ว่า อศดาหิ อศตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งของตนนั้น
เอง
(แสงพยัคฆ์)

หรือในบทสนทนาในเรื่อง เจ้าคำคง ว่า

โห่ง : หลบไปคานนี้ให้หลวงพ่อกุณเคาะหัวให้สักที ฝึได้กลัวเรามั่ง
หลวงพ่อกุณเคาะหัวใครแล้วรับรองได้ป้องกันได้สารพัดแล้วมี
ลาภมีผลนิกโหรได้นั้น แกเคาะหัวให้เป็นนายกเสียดะได้

ปีศาจ : ฮะ ๆ มนุษย์เขยโคยปกคิกี้มัวเมาลิมตนกันอยู่มากพอแล้ว โจนจึง
พยายามพอใจในการหาเครื่องข้อมอย่าอื่นมาข้อมให้มัวเมาหนัก
เข้าไปอีก หลงกันพอแล้ว อย่ามัวหลงต่ออีกเลย ฮะ ๆ มนุษย์นี้มัน
เกิดมาหลงกันเสียจริง ๆ
(เจ้าคำคง)

28.2 เชื่อว่าความสำเร็จเกิดจากการกระทำที่มีเหตุผล เช่น คนที่มีคาถาอาคม ต้องปีนต้นไม้จึงจะพ้นภัยจากเสือได้ ไฟไหม้ฤๅษีจะดับไฟได้ก็ต้องใช้รดดับเพลิง ความสำเร็จไม่เกิดจากความเพ้อฝันเช่น ในบทสนทนาในเรื่อง แสงพยัคฆ์ ว่า

- หนูน้อย : เมื่อฤๅษีเห็นว่าไฟไหม้แล้วทำไมแกไม่ดับไฟเสียล่ะ แกคงคั่นต้น
เหมือนกับพวกเรา
- เท่ง : ฤๅษีก็เหมือนกับพวกเรานี้แหละ เมื่อไม่มีอุปกรณ์ในการดับเพลิง
ไม่มีรดดับเพลิง ไม่มีน้ำแล้วแกดับกับไทรล่ะ
- หนูน้อย : ฤๅษีแกมีเวทมนตร์คาถา ทำไมแกไม่ใช้คาถาอาคมของแกเท่าที่มี
ทำไมแกไม่ทำพิธีเสกเป่าดับไฟเสียล่ะ
- เท่ง : ถ้าฤๅษีนั่งทำพิธีเสกเป่าอยู่ ก็ไฟคลอกฤๅษีตายเสียคอกแหละ คนที่
เขาเรียนคาถาที่ป้องกันสัตว์ร้ายได้ เวลาเสือไล่เข้าต้องปีนขึ้นต้นไม้
ไม่จึงจะปลอดภัย เคยได้ยินว่า ขึ้นต้นไม้ช่วยแรงคาถาไม้ไซ้หรือ
ถ้านั่งทำพิธีภาวนาอยู่ก็เสียบหมองเสียคอกแหละ ไฟไหม้ฤๅษี
วัฑกะ คราวนี้ก็เหมือนกัน ถ้ามีรดดับเพลิงมาช่วยแรงคาถาของฤๅษี
เชื่อว่าดับไฟได้คอกแหละ
- แสงพยัคฆ์ : นักปราชญ์โบราณท่านกล่าวไว้ว่า ชีวิตไม่ได้ขึ้นอยู่กับความคิดเพื่อ
ฝันหรืออาศัยการเสกเป่าภาวนา ต้องอาศัยการกระทำของเรา
ประกอบด้วยจึงจะสำเร็จ โชคชีวิตมิได้ขึ้นอยู่กับการเสกเป่า โชค
ชีวิตขึ้นอยู่กับการกระทำแน่นอน
(แสงพยัคฆ์)

28.3 เชื่อว่าสังขารทั้งหลายไม่เที่ยงเป็นทุกข์การสงบระงับสังขารเป็นความ
สุข เช่นในบทบรรยายในเรื่องเจ้าคำดง ว่า

“สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา ครั้นเกิดขึ้นแล้ว
ก็ดับไปการที่สังขารทั้งหลายสงบระงับเสียได้เป็นสุข”
(เจ้าคำดง)

28.4 เชื่อว่าความมีสัจจะและธรรมะ ทำให้บุคคลเป็นคนสะอาดเป็นพราหมณ์ (บุคคลผู้ประเสริฐ) ดังเช่นในบทบรรยายในเรื่องขุนศึกพระพันวษา ว่า

“พระท่านว่า บุคคลจะเป็นพราหมณ์เพราะมุ่งมั่นผมก็หาไม่ได้ สัจจะและธรรมะมีอยู่ในผู้ใด ผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นผู้สะอาดและเป็นพราหมณ์”

(ขุนศึกพระพันวษา)

28.5 เชื่อว่าคนเราไม่ควรจะสร้างบาปกรรม (กรรมชั่ว กรรมที่มีโทษ) เลย เพราะสร้างแล้วมีแต่โทษเช่น ในบทบรรยายในเรื่องแสงพยัคฆ์ ว่า

“นายอาวูรนั่น ถูกคนป่าจับเชือดเอาเลือดเช่นสังเวจเจ้าแม่บรรพตจินชาดาใจตายอยู่บนแท่นบูชา เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ร้ายในนิยายทุกเรื่องจะจบชีวิตลงด้วยการถูกฆ่าหรือเรียกกันว่า ตายโหง์ทั้งนั้น เป็นการให้บทเรียนว่าคนไม่ควรสร้างบาปกรรม คำพระท่านว่า มา จ สว ชช มาคมา แปลว่าอย่าถึงกรรมอันมีโทษเลย กรรมที่เป็นโทษเป็นบาป อกุศลได้แก่ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต 3 อย่างนี้พระพุทธองค์ตรัสว่าอย่ามาถึงเลย คืออย่าทำเลยเพราะทำแล้วมีแต่โทษคือได้รับแต่โทษเท่านั้น”

(แสงพยัคฆ์)

28.6 เชื่อว่าชีวิตต้องประสบกับโลกธรรมไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงได้ เช่นในบทบรรยายในเรื่องเลื้อยรักล้างมลทิน ว่า

“ทางแห่งชีวิตมิได้โรยไว้ด้วยดอกกุหลาบเสมอไป สุขหนึ่งทุกข์หนึ่ง มียศเสื่อมยศ มีลาภเสื่อมลาภ สรรเสริญนินทา นี่เป็นธรรมคาโลกหลีกเลี่ยงไม่ได้”

(เลื้อยรักล้างมลทิน)

28.7 เชื่อว่าความโกรธเป็นสิ่งที่กักร่อนจิตใจคน ชรรมย่อรักษาสู่ประพฤติ
 ชรรมต้องชนะความชั่วด้วยความดี ต้องชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ เช่น ในเรื่องมหาราช
 กำสรวล ตอนกายสิทธิ์สอนพระธิดาว่า

“อันความโกรธเหมือนหนึ่งสนิมเกาะ	มันไม่เหมาะคอกบุตรจึงหนีหน้า
จะก่อกรรมลำบากไปมากมาย	ก็เพราะไอ้โทโสโมโหง่า
จงถือธรรมกำหนดเหมือนคชบาท	อย่าให้พลาดพลั้งเท่าก้าวถล่ำ
ชรรมนั้นย่อรักษาสู่ประพฤติชรรม	เหมือนอย่างคำพุทธเจ้าท่านกล่าวไว้
ต้องชนะความชั่วด้วยความดี	ต้องชนะคนตระหนี่ด้วยการให้
กายสิทธิ์จัตมันเฝ้าบรรยาย	ให้โฉมฉายทราบซึ่งในชรรมมา”

(มหาราชกำสรวล)

28.8 เชื่อว่าบุคคลที่ประเสริฐ คือ บุคคลที่สามารถฝึกจิต ซึ่งกลับกลอก รักษา
 ยาก ห้ามยาก ห้วนไหว โอนเอนได้ง่ายได้เช่นในบทบรรยายในเรื่องราชินีมหากาพ ว่า

“ชรรมคาจิตเป็นภาพที่กลับกลอก รักษายาก ห้ามยาก ห้วนไหวโอนเอนได้ง่าย การที่
 จะฝึกจิตให้ดีได้แบบนี้ ต้องผ่านการศึกษาที่หนักมากจริง ๆ จึงจะทำได้ ไม่ยินดียินร้าย
 ในเวลาเห็นรูป ฟังเสียง คมกลั่น ลมรส ถูกต้องโผฏฐัพพะ รู้ชรรมารมณด้วยใจ บุคคลผู้
 ใดทำได้เช่นนี้เรียกว่า อริยบุคคล คือผู้ประเสริฐ”

(ราชินีมหากาพ)

28.9 เชื่อว่าความสงบเป็นสุขของบุคคล ซึ่งมีชรรมอันสดับแล้ว ยินคืออยู่ในที่
 สงัด รู้เห็นสังขารทั้งปวงตามความเป็นจริง ความเป็นคนไม่มีความเบียดเบียนต่าง ๆ คือ
 ความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย ความเป็นคนที่ความกำหนัดไปปราศจากสันดานแล้ว คือ
 ความล่วงกามเสียได้ด้วยประการทั้งปวงเป็นสุขในโลก ความนำอัสสะมิมานะคือ ความถือ
 ว่าตัวตนให้หมดไปได้ นี้ เป็นความสุขอย่างยิ่ง ดังเช่นในบทสนทนาในเรื่องแสงพยัคฆ์ ว่า

